

Zin in werk?

Heeft de kerk een boodschap aan WAO-ers?

A.J. Stolp & R.Ruard Ganzevoort

In: *Wending* 1992

Wie door "arbeidsongeschiktheid"¹ niet meer in staat is betaalde arbeid te verrichten krijgt met diverse problemen te maken. Naast de medische en maatschappelijke aspecten zijn het met name ook de sociale en psychische gevolgen die ervoor zorgen dat de arbeidsongeschikt-verklaarde in veel gevallen een crisis doormaakt die verwerkt moet worden. Veel vragen zijn zingevings-vragen. Welke taak zou de kerk daarin kunnen en moeten spelen? Heeft de kerk nog wel boodschap aan arbeidsongeschikt-verklaarden? En heeft ze een boodschap voor hen?

Een persoonlijk verhaal

De eerste schrijver van dit artikel is getroffen geweest door een spier- en huidziekte. De oorzaak hiervan werd niet achterhaald, maar het gevolg was een afbraak van 35-40 % van de spierweefselcellen. Na een totale verlamming gedurende 3½ week werd de afbraak door o.a. Prednison gestopt. Met behulp van fysiotherapie leerde hij weer lopen.

"De eerste tijd in het ziekenhuis ging voorbij als een roes. Er was zeer veel aandacht van de kant van het medische personeel, vrijwilligsters, vrienden, familie, kerkelijke ambtsdragers, etcetera. Slechts een persoon (een predikant) vroeg me naar mijn werk, gevoelens, enzovoorts. Daardoor kon ik eindelijk huilen, wat een grote opluchting was. De andere gesprekken bleven meer aan de oppervlakte, maar ik was al blij met het bezoek. Wat me ook erg veel deed was het Bijbellezen op de ziekenzaal. We lagen er met 8 man. Op een gegeven moment vroeg ik of er wel eens werd voorgelezen. 'Soms' zei er een, 'maar ga gerust je gang'. De volgende avond pakte ik de Bijbel weer en vroeg: 'zal ik weer lezen?' 'Ja', zei bijna iedereen, en iemand zei er nog bij: 'u leest goed'. Ik weer

¹ We plaatsen in dit artikel het woord arbeids-ongeschikt tussen aanhalingstekens, omdat de betrokkenen vaak wel in staat zijn arbeid te verrichten, al is dat dan niet op een betaalde basis. De term als zodanig is niet meer dan een juridische term, maar suggereert teveel een persoonlijke tekortkoming bij de betrokken medemens. Liever gebruiken we dan ook de uitdrukking arbeidsongeschikt-verklaard, die aangeeft dat de beschrijving van de mens die dit treft de keuze is van anderen en niet van hem/haarzelf.

voorlezen. Het deed me goed te horen dat men het Bijbellezen zinvol vond en dat ik het goed deed. Twaalf weken later was ik weer thuis en een half jaar verder weer redelijk mobiel. Ik vond het heerlijk weer thuis te zijn en veel zelf te kunnen doen en bepalen, maar ik heb één ding behoorlijk gemist: pastorale aandacht. In het verwerken had ik weinig steun, en toen ik dan ook hoorde van een groep lotgenoten in mijn woonplaats ging ik daar naar toe. Bij die groep was ook een maatschappelijk werker. Met hem kon ik praten over mijn ziekte en huilen. Langzamerhand (vooral na 'de' keuring en de volledige arbeidsongeschiktheids-verklaring) ging ik me inzetten in de WAO-beweging, met name op het punt van de beïnvloeding van de kerken inzake arbeidsongeschiktheid."

Crisis en verwerking

In de verwerking van de negatieve ervaringen die "arbeidsongeschiktheid" met zich mee brengen zijn verschillende aspecten van belang. In de eerste plaats is er in de meeste gevallen de ziekte die de aanleiding vormt van de "arbeidsongeschiktheid". Een ingrijpende levensgebeurtenis zoals een ernstige / langdurige ziekte of handicap leidt in veel gevallen tot een crisis. Het tweede aspect is de onmogelijkheid betaald werk te kunnen verrichten. Hieraan verbonden zijn het verminderde inkomen (uitkering van 70%) en daarmee de steeds groter wordende afhankelijkheid van overheid en uitkeringsinstanties, met als gevolg een groeiende onzekerheid. Verder is er het gevolg dat men niet meer wordt aangesproken op vakkennis en ervaring, omdat het vak niet meer wordt uitgeoefend. Tenslotte -en het meest pijnlijk- is er het gevoel uit de samenleving te worden gestoten. Veel arbeidsongeschikt-verklaarden ervaren een afkeurende mentaliteit of negatie van hun bestaan in de maatschappij.

Al met al leiden deze aspecten van de situatie in veel gevallen tot een crisis. Een crisis houdt onder meer in dat iemand niet meer in staat is een zinvolle betekenis te geven aan de gebeurtenissen in zijn/haar leven. Wil het komen tot een positieve verwerking, dan moet in veel gevallen het hele betekenis kader worden veranderd. Ieder mens schrijft als het ware zijn/haar eigen levensverhaal, waarbij de feiten worden ingepast in een rode draad. Zo krijgt alles betekenis. Wanneer dat niet meer lukt, omdat de feiten zich niet laten interpreteren met het huidige levensverhaal, en wanneer bovendien de feiten te ernstig zijn om te negeren, dan komt het tot een crisis waarin het levensverhaal moet worden herschreven met een nieuwe rode draad. Dit herschrijven is juist ook in situaties van "arbeidsongeschiktheid" van belang. Het oude levensverhaal was immers georiënteerd op een samenleving die uitgaat van mensen die betaald werk verrichten. Het is in onze cultuur nog altijd zo dat de waarde van de mens mede wordt bepaald door de maatschappelijke arbeidspositie. Ons hele leven wordt getekend door werk. Opleidingen zijn gericht op een vak, de economie staat centraal in veel politieke beleidsbeslissingen en de betaalde arbeid verschaft ons de rol die we in het leven spelen. Wanneer men in dat kader zin en betekenis toekent aan de feiten van arbeid en "arbeidsongeschiktheid" betekent dat, dat iemand die niet (meer)

betaald kan werken dus ook minder waard is dan iemand die wel betaald werk verricht. Hetzelfde geldt voor de financiële positie en de gezondheid. Het symbool van de geslaagde waardevolle mens is de gezonde, actieve, welgestelde mens. Zo is niet alleen de maatschappelijke situatie in het geding maar ook de persoonlijke waarde en waardigheid.

In het verwerken van deze crisis is het daarom van belang te komen tot een nieuwe interpretatie van het leven en de gebeurtenissen daarin. Er is, om te beginnen, een ander mensbeeld nodig, waarbij het niet meer van medische en maatschappelijke factoren afhangt of het leven de moeite waard is. Deze nieuwe blik op het leven kan groeien door contact met lotgenoten en met anderen die met de heersende interpretatie al evenmin kunnen leven (armen, onderdrukten). Zo wordt het leven weer als zinvol ervaren, niet meer omdat er gepresteerd wordt, maar simpelweg omdat het bestaan van de mens de moeite waard is. We mogen er zijn, niet omdat we aan allerlei voorwaarden voldoen, maar omdat we mens zijn.

Voor de verwerking is het dan van belang dat er mensen zijn die belangstelling tonen. Dit pastorale functioneren (dat overigens niet voorbehouden is aan kerkelijke ambtsdragers) houdt in dat men tijd en aandacht geeft aan de zieke thuis, bepaalde vaardigheden heeft voor het gesprek, en zich inleeft in de situatie van de zieke medemens. In de pastorale relatie kan een vertrouwenssfeer ontstaan die nodig is om over de beleving van de situatie te kunnen spreken. De bezoeker dient oog te hebben voor de verschillende fasen in het ziekte-proces, en met zekere regelmaat contact te houden.

Wat fasering betreft, is er in de eerste plaats de ziekte of handicap zelf. Deze kan de aanleiding zijn om in de ziektewet terecht te komen. Na een periode van twaalf maanden volgt dan de keuring, die uiteindelijk kan leiden tot een volledige of gedeeltelijke arbeidsongeschiktheids-verklaring.

Wat heeft de kerk te leren?

Er zijn tenminste twee redenen voor de kerk om serieus aandacht te besteden aan arbeidsongeschikt-verklaarden. De eerste reden is de Bijbelse opdracht om om te zien naar mensen in moeilijke omstandigheden. De tweede reden is het zeer grote aantal mensen dat in de WAO is terecht gekomen. Aan die ontmoeting van kerkelijke organen / ambtsdragers met "arbeidsongeschikten" zitten natuurlijk diverse haken en ogen, maar wanneer die overwonnen worden is er de mogelijkheid van een zeer vruchtbare ontmoeting waar beiden verrijkt worden. Voor de kerk (we gebruiken het woord hier maar generaliserend) is er om te beginnen heel wat te leren in deze ontmoeting. Dat is de reden dat vanuit de WAO-beweging allerlei activiteiten worden ondernomen tot "beïnvloeding van de kerk". Zo houdt de 'Werkgroep Kerken' van het Landelijk WAO-Beraad (een overkoepeling van WAO-groepen) zich bezig met de specifieke beeld- en begripsvorming binnen de kerken rond de effecten van langdurige ziekte of handicap en probeert zij met de kerken tot afspraken te komen over

berichtgeving, samenwerking en vormen van steun. De activiteiten die ze daartoe onderneemt zijn:

- voorlichting. Op kerke- en parochieraden, diakonieën en thema-bijeenkomsten op lokaal, regionaal of nationaal niveau wordt regelmatig voorlichting gegeven. Ook is men actief binnen het DISK (Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken) en de Landelijke Adviesraad Arme Kant van Nederland. Verder worden gastcolleges verzorgd bij theologische opleidingen en er wordt gepubliceerd. De brochure "en wat nou met de arbeidsongeschikten" is van dit laatste een voorbeeld naast tijdschriftartikelen.

- overleg. Met diverse organen probeert met overleg te voeren over mogelijkheden voor samenwerking en ondersteuning. Tot nu toe is er sprake van gewaardeerde financiële ondersteuning, maar ook andere aspecten zouden in het overleg moeten worden opgenomen. Te denken valt aan de maatschappelijke positie van arbeidsongeschikt-verklaarden, die om begrip, steun en samenwerking vraagt. Hierin zijn de praktische en politieke consequenties en vraagstukken een punt dat aandacht verdient.

- bewustwording. Vanuit de voorlichting in de kerken kan een impuls worden gegeven naar de samenleving om ook daar een verdere bewustwording te bewerkstelligen.

- protest. Overheden, uitkeringsinstanties en veel maatschappelijke organisaties en samenlevingsverbanden en -instellingen dienen kritisch te worden gevolgd wat betreft mentaliteit, beleid en regelingen, met name wat betreft de wijze hoe men omgaat met mensen die afhankelijk zijn van deze instanties (w.o. WAO-ers). In deze kritische controle hebben ook de kerken een verantwoordelijkheid.

Wat heeft de kerk te bieden?

Wanneer de kerk in staat is in de ontmoeting werkelijk in te gaan op het hierboven genoemde heeft ze de mogelijkheid om werkelijk iets te betekenen voor de "arbeidsongeschikten". In de eerste plaats is dat de bijdrage van het pastoraat. Met name wanneer de eerste roes voorbij is en de langdurig zieke weer thuis is is er veel behoefte aan pastorale zorg. Dit is ook de periode waarin een grondige bezinning plaatsvindt op de waarde en de zin van het leven. Vanouds is de zingeving een terrein geweest van de pastorale zorg. Natuurlijk zijn ook niet-kerkelijke of zelfs niet-christelijke organisaties en hulpverleners actief op het gebied van de zingeving, maar de kerk heeft hier een geheel eigen kundigheid. Vanuit een religieus levensperspectief biedt zij een oriëntatiemogelijkheid om het leven als zinvol te ervaren.

Bovendien hebben met name de ambtsdragers de gelegenheid om mensen te begeleiden in de moeilijke periode van de verwerking. Zij ontmoeten de

mensen niet in een onpersoonlijk kantoor en zijn onafhankelijk van welke instantie dan ook. Daarom kunnen zij eerder in een sfeer van vertrouwen de langdurig zieke en "arbeidsongeschikte" bijstaan en ondersteunen in het zoeken naar een nieuwe zingeving. Goede en gerichte toerusting van de (vaak vrijwillige) ambtsdragers is nodig, maar biedt ook een mogelijkheid van intensieve zorg en opvang die geen professionele hulpverlener kan bieden.

Er valt nadrukkelijk voor te pleiten om deze zorg niet te beperken tot de eigen leden. Waar zich mogelijkheden voordoen is juist in dezen met missionair elan te werken aan pastoraat onder niet-kerkleden. In een dienst aan de wereld kan het evangelie worden geconcretiseerd. We moeten uitkijken voor een te simpele bekeringsfilosofie ('arbeidsongeschikt? Bidden helpt'), maar mogen wel in de praktijk van het leven, en in een concrete gestalte als aandacht, laten zien wat heil kan betekenen. Om deze mogelijkheid van pastorale zorg onder niet-kerkelijke "arbeidsongeschikten" praktisch haalbaar te maken zou het categoriale pastoraat in bijvoorbeeld ziekenhuizen betrokkenen moeten kunnen doorverwijzen naar plaatselijke gemeenschappen waar in het basispastoraat de benodigde aandacht en zorg kan worden geboden.

We willen op dit punt nog wijzen op een andere geheel eigen inbreng van de kerk in de ontmoeting met "arbeidsongeschikten". We hebben er op gewezen dat een van de problemen het feit is dat deze maatschappij een interpretatiekader biedt waarin werk, carrière, gezondheid en financiële positie bepalend zijn voor de waardering van de mens. Het zou in een gemeenschap die leeft vanuit genade vanzelfsprekend moeten zijn dat dit soort 'voorwaarden' niet langer gelden. Leven uit genade betekent immers dat we niet meer aan voorwaarden (de wet) hoeven te voldoen voordat we worden aanvaard. Wanneer de kerk werkelijk leert leven uit deze genade betekent dat, dat juist in de kerk een nieuw fundament onder het leven wordt gelegd van onvoorwaardelijke aanvaarding. "Arbeidsongeschikten", zieken, en welke minderheidsgroep er ook maar is, ieder mens mag een volwaardige plaats krijgen in de gemeenschap van aanvaarding en waardering die kerk heet. Ieder mens mag er zijn in Gods licht, afgezien van prestaties en menselijke maatstaven. Het is nog niet zo ver dat de kerk geleerd heeft om deze fundamentele theologische begrippen te vertalen naar de praktijk van het leven in de gemeente en in de wereld. Als we dat werkelijk leren verstaan en toepassen hebben we ook aan de "arbeidsongeschikten" iets te bieden: de mogelijkheid hun leven als zinvol te ervaren ondanks het feit dat ze niet langer betaalde arbeid kunnen verrichten. Dat zal de kerk eerst moeten leren van de "arbeidsongeschikten" om het te kunnen leren aan hen. Om een boodschap te hebben voor de medemens zal ze eerst boodschap moeten hebben aan de medemens.

Literatuur

Ganzevoort, R.R. (1989) *Levensverhalen, een verkenning in hermeneutisch crisispastoraat*.

Hoogen, T. van den, e.a. (1988) *Voorbij het werk? Bijdragen over de WAO-beweging.*

Noordegraaf, H. en Stolp, A.J. (1991) *En wat nou met de arbeidsongeschikten?*

Verbraak, E. (1991) *Arbeidsongeschikten in beweging*